

Studie SYRI / výzkumná skupina
SOCIOEKONOMICKÉ NEROVNOSTI VE ZDRAVÍ

SOCIOEKONOMICKÉ NEROVNOSTI V ÚROVNI ÚMRTNOSTI VE VĚKU 65 A VÍCE LET

Klára Hulíková Tesárková (PřF UK, SYRI)
Dagmar Dzúrová (PřF UK, SYRI)
Petr Mazouch (VŠE)

červen 2025

WWW.SYRI.CZ

Studie SYRI / výzkumná skupina
SOCIOEKONOMICKÉ NEROVNOSTI VE ZDRAVÍ

SOCIOEKONOMICKÉ NEROVNOSTI V ÚROVNI ÚMRTNOSTI VE VĚKU 65 A VÍCE LET

Klára Hulíková Tesárková (PřF UK, SYRI)

Dagmar Dzúrová (PřF UK, SYRI)

Petr Mazouch (VŠE)

kontakt na autory:

klara.hulikova@natur.cuni.cz

červen 2025

WWW.SYRI.CZ

Tento výstup vznikl v rámci projektu NPO „Národní institut pro výzkum socioekonomických dopadů nemocí a systémových rizik,“ č. LX22NPO5101, financovaného Evropskou unií – Next Generation EU (MŠMT, NPO: EXCELES)

This output was supported by the NPO “Systemic Risk Institute” number LX22NPO5101, funded by European Union – Next Generation EU (Ministry of Education, Youth and Sports, NPO: EXCELES)

Úvod a záměr studie

Délka lidského života je ovlivněna mnoha faktory. Nejčastěji se kromě pohlaví zmiňuje celkový rozvoj lékařství, společnosti, technologií a životní úrovně, v individuální rovině pak např. životní styl, dosažené vzdělání, vykonávané povolání nebo socio-ekonomický status apod. V rámci demografických analýz je často obtížné nebo dokonce nemožné postihnout všechny uvedené charakteristiky. Např. současná česká demografická statistika neobsahuje informace o vykonávaném povolání nebo socio-ekonomickém postavení, data o dosaženém vzdělání jsou do velké míry nekompletní. Proto se analýza úmrtnosti obvykle zaměřuje na základní demografické proměnné, jako je pohlaví a věk, základní charakteristiky související se životním stylem nebo dostupností péče, jako je např. místo bydliště, či vzájemnou kombinaci těchto znaků.

Nahlédnout za úroveň těchto proměnných je však alespoň částečně možné pomocí jiných datových zdrojů. V této stručné výzkumné zprávě projektu SYRI byla využita interní data České správy sociálního zabezpečení (viz dále popis dat), konkrétně pak data o osobách, kterým byl přiznán starobní důchod. **V rámci provedené analýzy bylo cílem za využití těchto dat odhadnout předpokládanou zbývající délku života pro osoby ve věku 65 let. Analýza zahrnuje roky 2019–2022, tedy i nástup pandemie onemocnění COVID-19, takže je možné pozorovat i dopady nadúmrtnosti, která v pandemických letech českou populaci zasáhla.**

Data

Pro stručnou analýzu prezentovanou níže byla využita interní data České správy sociálního zabezpečení, která jsou mimo interní potřeby a výzkumné aktivity neveřejná [1]. Jednalo se o agregované počty osob, které v letech 2019–2022 pobíraly starobní důchod (vč. těch, kterým bylo pobírání starobního důchodu ukončeno z důvodu úmrtí v těchto letech). Data byla tříděna podle pohlaví a věku k počátku každého roku, dále byla doplněna výše vyměřovacího základu penze v době jejího

přiznání. Z důvodu zachování anonymizace dat byla výše vyměřovacího základu klasifikována do kvintilů. Počty osob podle věku a pohlaví, které v jednotlivých letech pobíraly starobní důchod tak byla zkoumanou populací a počty zemřelých byly odhadnuty počty ukončených pobírání důchodu z důvodu úmrtí (opět v rozlišení podle kalendářních let, pohlaví, věku a kvintilu vyměřovacího základu).

Metody

Pro analýzu byly využity jen základní demografické postupy. Vzhledem k tomu, že se jedná o data pouze za osoby, kterým byl vyměřen a přiznán starobní důchod, a zároveň za osoby, které před přidělením starobního nečerpaly invalidní důchod, populace Česka ve věku 65 a více let není studovanou databází kompletně pokryta. To je třeba

mít na paměti při interpretaci uváděných výsledků – uváděné výsledky se tedy vztahují jen k populaci pokryté daty. Vzhledem k tomu, že uvažujeme dokončení čerpání důchodu z důvodu úmrtí, není v tomto případě míra zkreslení příliš velká. Zásadní je však vědomí toho, že právě osoby potenciálně nejvýrazněji zdravotně omezené, tedy osoby pobírající před starobním důchodem důchod invalidní, jsou z analýzy vynechány.

Analýza probíhá za využití konstrukce úmrtnostních tabulek [viz 2]. Míry úmrtnosti podle věku byly určeny jako podíl počtu ukončených pobírání starobního důchodu z důvodu úmrtí ke střednímu stavu počtu osob pobírajících starobní důchod podle pohlaví, věku, jednotlivých kalendářních let a kvintilu hodnoty vyměřovacího základu v době přiznání starobního důchodu. Protože vyměřovací základ by měl odrážet hodnotu celoživotního příjmu, v grafické příloze tyto hodnoty označujeme jako kvintily celoživotního příjmu (quintiles of life-time income), a to s vědomím určitého zjednodušení.

Základním výstupem konstruovaných úmrtnostních tabulek je ukazatel střední délky života (naděje dožití) ve věku 65 let. Jedná se o očekávanou zbývající délku života osoby v přesném věku 65 let, pokud by po zbytek jejího života zůstaly neměnné úmrtnostní poměry na úrovni zkoumaného roku. Běžné je symbolické značení „e65“. Kromě toho je možné studovat rozložení úmrtí podle věku, což umožní celkové hodnoty střední délky života detailněji popsat.

Vybrané výsledky

Tab. 1 obsahuje odhadnuté hodnoty střední délky života mužů v přesném věku 65 let, a to s rozlišením kvintilů vyměřovacího základu v době přiznání důchodu. Zřejmé je především to, jak se hodnota odhadnuté zbývající délky života v rámci těchto pěti kategorií liší. Z výsledků je zřejmý sociální gradient¹, tedy rozdíl v hodnotě naděje dožití mezi kvintilem nejvyšším a nejnižším. V případě mužů činil rovné 3 roky života v roce 2019 (18,37–15,37), v roce 2022 se snížil na 2,68 roku. Zatímco v nejnižším kvintilu vyměřovacího základu se hodnota střední délky života v 65 letech zvýšila z 15,37 let v roce 2019 na 15,48 v roce 2022, v nejvyšším kvintilu se jednalo o změnu hodnoty z 18,37 let na 18,16 let – tedy dokonce o mírný pokles. Pokles ostatně zaznamenáváme ve všech pěti skupinách osob v roce 2020 i 2021. Jde o dopad pandemie onemocnění COVID-19. V nejnižším kvintilu během let 2020 a 2021 střední délka života ve věku 65 let poklesla o 1,35 roku, v nejvyšším kvintilu to bylo o 1,83 roku. V roce 2022 se na výchozí hodnotu roku 2019 zatím dostala střední délka života ve věku 65 let jen první skupina zkoumaných mužů (nejnižší kvintil), ve kterém také byly relativní (%) meziroční poklesy střední délky života nejmenší – 2,3 % v roce 2020 a 6,6 % v roce 2021.

---

¹ Sociální gradient označuje fenomén, kdy zdraví, životní styl, či jiné aspekty života vykazují postupné zlepšování nebo zhoršování v závislosti na sociálně-ekonomickém postavení jedince

Tab. 1: Odhadnuté hodnoty střední délky života osob v přesném věku 65 let podle kvintilů vyměřovacího základu v době přiznání starobního důchodu, muži, 2019–2022 (v letech)

Kvintil vyměřovacího základu						
	1	2	3	4	5	Total
2019	15.37	15.95	16.53	17.28	18.37	16.72
2020	15.01	15.38	15.99	16.66	17.94	16.21
2021	14.02	14.22	14.85	15.41	16.54	15.02
2022	15.48	15.80	16.33	16.92	18.16	16.58

Zdroj dat: [1]

Pozn.: Kvintil vyměřovacího základu se vztahuje k době přiznání starobního důchodu; Total = odhad bez rozlišení kvintilu vyměřovacího základu; Do analýzy nevstupují osoby, které před přiznáním starobního důchodu pobíraly důchod invalidní.

Tab. 2: Odhadnuté hodnoty střední délky života osob v přesném věku 65 let podle kvintilů vyměřovacího základu v době přiznání starobního důchodu, ženy, 2019–2022 (v letech)

Kvintil vyměřovacího základu						
	1	2	3	4	5	Total
2019	19.08	19.96	20.43	20.76	21.48	20.35
2020	18.70	19.52	20.13	20.31	21.15	19.98
2021	17.84	18.59	19.00	19.61	20.66	19.14
2022	18.94	19.76	20.17	20.65	21.54	20.23

Zdroj dat: [1]

Pozn.: Kvintil vyměřovacího základu se vztahuje k době přiznání starobního důchodu; Total = odhad bez rozlišení kvintilu vyměřovacího základu; Do analýzy nevstupují osoby, které před přiznáním starobního důchodu pobíraly důchod invalidní.

V případě žen (Tab. 2) lze pozorovat stejný gradient rozložení hodnot střední délky života ve věku 65 let – ve všech studovaných letech je hodnota střední délky života nejnižší v prvním kvintilu a s úrovní vyměřovacího základu narůstá. Tedy v roce 2019 činil u žen ve věku 65 let sociální gradient 2,4 roku, v roce 2022 se mírně navýšil na 2,68 roku. Stejně jako u mužů je možné během pandemických let pozorovat pokles hodnot. V kontrastu s vývojem mužské populace ovšem v nejvyšším kvintilu pozorujeme pokles během pandemie relativně nejmenší – 1,5 % v roce 2020 a 2,3 % v roce 2021. Zároveň je mezi ženami nejvyšší kvintil vyměřovacího základu jediná skupina, kde hodnota střední délky života ve věku 65 let v roce 2022 převýšila hodnotu z roku 2019 a dosáhla na úroveň 21,5 roku. Naopak největší relativní (%) meziroční propad hodnot střední délky života zaznamenaly ženy v prostředním kvintilu mezi lety 2020 a 2021 (pokles o 5,6 %).

Shrnutí

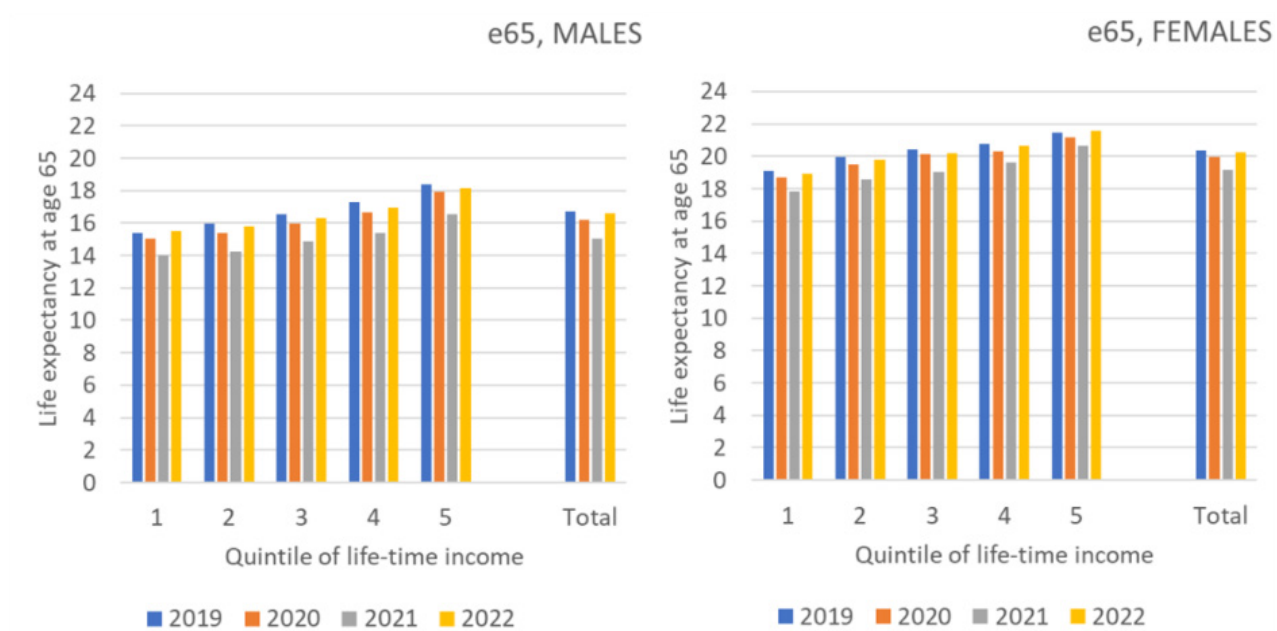
Tato stručná výzkumná zpráva doložila rozdíly v očekávané (střední) délce života 65letých osob z hlediska socio-ekonomického postavení, které je v analýze symbolicky vyjádřeno kategoriemi hodnot vyměřovacího základu v době přiznání starobního důchodu. Mezi nejnižším a nejvyšším kvintilem vyměřovacího základu je v případě mužů rozdíl zhruba 3 roky, v případě žen se jedná o asi 2,5 roku. Zajímavý je rozdílný dopad pandemie COVID-19 z hlediska pohlaví. Zatímco muži v nejnižším kvintilu byli v roce 2022 jedinou skupinou, jejíž hodnota střední délky života ve věku 65 let dorovнала a mírně převýšila výchozí hodnotu z roku 2019, mezi ženami se totéž podařilo naopak jen v nejvyšším kvintilu vyměřovacího základu. Mezi muži kategorie nejvyššího kvintilu zaznamenala během pandemie dokonce největší relativní pokles hodnot střední délky života. Mezi ženami byly největší propady pozorované spíše v kategorii středního (třetího) kvintilu vyměřovacího základu. Kromě rozdílů ve střední délce života ve věku 65 let a rozdílném dopadu pandemie COVID-19 nejen z hlediska pohlaví, ale také socio-ekonomického statusu, tato výzkumná zpráva dokládá možnost využití alternativních datových zdrojů pro potřeby demografické analýzy a případně i kvantifikaci dopadů pandemie a popandemické obnovy úmrtnostních poměrů.

Citované zdroje

1. Česká správa sociálního zabezpečení (2023): Zaniklé starobní důchody v letech 2019–2022 bez starobních důchodů vzniklých po důchodu invalidním, Vyplácené starobní důchody ke konci let 2019–2022 (bez starobních důchodů vzniklých po důchodu invalidním). [anonymizovaná, agregovaná neveřejná data poskytnutá na základě probíhajícího výzkumného projektu]
2. Český statistický úřad (ČSÚ). Úmrtnostní tabulky – 2019–2023. 2024. online: <https://www.czso.cz/csu/czso/umrtnostni-tabulky-mj6yj7fvuk>

Grafická příloha

Příloha 1: Odhadnuté hodnoty střední délky života osob v přesném věku 65 let podle kvintilů vyměřovacího základu v době přiznání starobního důchodu, muži, ženy, 2019–2022 (v letech)

Zdroj dat: [1]